

بازتاب‌هایی از ۴۰ سال آینده‌پژوهی و انتشار نشریه فیوچرز^۱

این ترجمه‌ی مقاله‌ای است با عنوان: Reflections on 40 years of futures studies and Futures

نوشته: ریچارد اسلاوتر^۲

ترجمه: سید علیرضا حجازی

منبع: نشریه‌ی آینده‌پژوهی فیوچرز، شماره جولای ۲۰۰۸

نشانی کتابشناختی الکترونیکی: doi:10.1016/j.futures.2008.07.028

۴۰ سال زمانی طولانی برای انتشار این نشریه است و بنابراین، نه تنها باید به نشریه‌ی فیوچرز که در تاکنون توانسته دوام بیاورد تبریک گفت؛ بلکه به این دلیل که پیوسته مسیرهای تازه‌ای را می‌یابد تا نقش خود را به عنوان نشریه‌ی راهبر حوزه‌ی آینده‌پژوهی حفظ کند، باید به او دست مریزاد نیز گفت. این راهبری تاکنون مراحل را پشت سر گذاشته و هم اینک در وضعیت ابهام ساختاری^۳ به سر می‌برد. اما چرا این گونه است؟

۱. گستره‌ی فعالیت‌های آینده‌پژوهی و آینده‌نگری

مطالعه‌ای که به تازگی در چارچوب طرح "وضعیت نقش‌آفرینی در حوزه‌ی آینده‌پژوهی"^۴ صورت گرفت، تایید کرد که ایده‌ها، تفکر و روش‌های آینده‌پژوهی در حوزه‌های بی‌شماری در سراسر جهان انتشار یافته‌اند [۱]. به عنوان نمونه، کمتر کسی را می‌توان در جایی یافت که اصطلاح "سناریو"^۵ را نشنیده باشد و به طور حتم هزاران نفر از این گونه اصطلاحات برای بیان گستره‌ای از مقاصد خود استفاده کرده‌اند. در مقام مقایسه و در شرایط عادی کمتر کسی از آینده‌های نارسای که خبر آن‌ها در رسانه‌های جهان هر روز بازتاب می‌یابد، بی‌خبر است، زیرا در این اخبار گزارش‌هایی درباره‌ی محیط زیست و مسایل عمده‌ی جهان ارائه می‌شود. با وجود این، اگر برای تعدیل عادت به شنیدن اخبار بد، به دنبال شاهدهی باشیم؛ باید بگوییم که یافتن چنین شاهدهی کاری دشوار است. این موضوع

¹ Futures

² Richard Slaughter

³ structural ambiguity

⁴ State of Play in the Futures Field (SOPIFF)

⁵ scenario

چندی پیش توسط توماس فریدمن^۶ برجسته شد. او در مطلبی خاطر نشان ساخت رشد انتشار گاز دی اکسید کربن در دو شهر جدید آسیا یعنی دوهر^۷ و دالیان^۸ برای بی‌اثر ساختن تمامی تلاش‌هایی که تاکنون به منظور تعدیل انتشار این گاز به عمل آمده، کافی است [۲]. او در این مطلب به نگرانی‌های مرتبط با این موضوع از جمله اتکای کنونی چین به زغال سنگ به عنوان انرژی پایه، نابودی پیوسته‌ی جنگل‌هایی که در مناطق بارانی قرار دارند یا دیگر شاخص‌های مربوط به تغییر بلند مدت جهانی اشاره‌ای نکرد [۳].

طرح مطالعاتی که پیش از این از آن سخن به میان آمد، از سوی بنیاد آینده^۹ در سیاتل^{۱۰} راه اندازی شده بود و در سال ۲۰۰۷ تکمیل شد. این طرح در حقیقت یک پیمایش آزمایشی بر پایه‌ی نمونه‌ای از یک کار موجود بود، بنابراین نتایج آن بیشتر پیشنهادی بودند تا معتبر. با وجود این، نتایج پنجره‌ای سحر انگیز رو به سوی فعالیت‌هایی در سراسر جهان گشودند و این کار را با معرفی چندین سنجی جدید انجام دادند: منافع اجتماعی (در فعالیت آینده‌پژوهی)، روش‌ها، حوزه‌های تمرکز و ظرفیت‌سازی [۴]. به شکل بسیار مختصر می‌توان نتایج این حوزه‌ها را به این ترتیب نام برد:

۱-۱. منافع اجتماعی

۱. فعالیت واقع‌بینانه (اینجا و اینک با جهت‌گیری در راستای وضعیت موجود).
۲. فعالیت پیش‌رونده (جستجو به دنبال یافتن راه‌حل‌های نوآورانه).
۳. فعالیت مدنی (تصویر بزرگ، بلند مدت).

۲-۱. روش‌ها

۱. نظام‌مند (فکر و ابزار یکپارچه‌سازی سیستم‌ها)
۲. خطی (برون‌یابی‌های صریح و مستقیم).
۳. بحرانی (شامل ابزار و روش‌های آفرینش اجتماعی).
۴. یکپارچه (پوشش نظام‌مند و عمیق هستی‌شناسانه‌ی حوزه‌های گوناگون).

⁶ Thomas Friedman
⁷ Dohar
⁸ Dalian
⁹ the Foundation for the Future
¹⁰ Seattle

۳-۱. حوزه‌های تمرکز

۱. ساختاری (در ارتباط با جهان جمعی بیرونی).
۲. میان فردی (در ارتباط با جوامع و فرهنگ‌ها).
۳. رفتاری (در ارتباط با رفتارهای فردی).
۴. روانی (در ارتباط با جهان‌های درونی افراد).

۴-۱. ظرفیت‌سازی

۱. ایجاد بنیان‌های مفهومی.
۲. تمرکز بر روش‌ها و ابزار.
۳. توجه به توانمندسازی ساختارها و فرایندها.
۴. توجه به مشروعیت اجتماعی فعالیت آینده‌پژوهی.

در حالی که این طبقه‌بندی‌ها تنها نگاهی ساده به تصویری مشروح‌تر را فراهم می‌کنند، به روشنی تا اندازه‌ای موجب روشن‌ساختن چیزی می‌شوند که به نظر می‌رسد همان تمایزهای ساختاری در این حوزه است. بنابراین، برای مشخص ساختن نکات مهم فعالیت جاری می‌توانیم بگوییم که اولین مورد از دو مورد زیر قلمرو برتر است و دومین مورد تنها یک اقلیت کوچک را نشان می‌دهد.

۱-۴-۱. مقطع ۱

تمرکز بر منافع اجتماعی واقع‌بینانه، روش‌های نظام‌مند و خطی؛ تمرکز ساختاری بر جهان بیرونی جمعی و جهت‌گیری‌های مفهومی، روش و ابزارشناسانه با توجه به ظرفیت‌سازی. (در مجموع، این فعالیتی متعارف است که بیشتر از سوی مراکز قدرت سیاسی و اقتصادی صورت می‌گیرد).

تمرکز بر منافع اجتماعی مدنی و بلند مدت، استفاده از روش‌های بحرانی و یکپارچه، یکپارچه‌سازی حوزه‌های تمرکز از جمله رفتارهای فردی و توانمندی‌های معنا آفرین و فراتر از روش‌ها و ابزارها رفتن برای توجه به مشروعیت اجتماعی فعالیت آینده‌پژوهی و آینده‌نگری. (چنین کاری باید به وسیله‌ی دانشگاهیان، نوآوران اجتماعی و موسسات تحقیقاتی راهبر صورت گیرد).

در حالی که این چکیده‌ای واقعاً مختصر است که با تصویری کلی از فعالیت آینده‌پژوهی که هم اینک صورت می‌گیرد، سازگاری دارد؛ تا اندازه‌ی بسیاری متعارف، کوتاه‌مدت، واقع‌بینانه و بنابراین تا اندازه‌ی زیر تاثیر قدرت‌های سیاسی و اقتصادی روز قرار دارد. اگر این گزاره درست باشد، در آن صورت قدرت مداخله‌گر^{۱۱} اندک خواهد بود و توانایی چندانی برای خدمت به منافع عمیق‌تر انسانی نخواهد داشت. این قدرت نخواهد نتوانست به تغییر مسیر جامعه یا تحقق آینده‌های بدیل^{۱۲} که تنها چند سال پیش متداول بودند، کمک کند. مقطع ۲ نوع کاملاً متفاوتی از فعالیت را نشان می‌دهد که نوآورانه‌تر، دور برد و عمیق است و بر آینده‌پژوهی و آینده‌نگری به عنوان شکلی ارزشمند از اقدام و فعالیت تمرکز دارد. اما معلوم نیست که این سنت در حال پیدایش تا چه زمانی محقق و تاثیرگذار خواهد شد.

۲. وضعیت کنونی حوزه‌ی آینده‌پژوهی

یکی از مثبت‌ترین موضوعاتی را که می‌توان درباره‌ی گسترش فعالیت آینده‌پژوهی به طور کلی در ۴۰ سال اخیر مطرح کرد، این است که به شکل استثنایی موجب پدیداری طیف گسترده‌ای از تخصص‌ها در رشته‌های مختلف شده است. برخی از این تخصص‌ها خود موجب پدیداری رشته‌های دانشگاهی تازه شده‌اند و ادبیات و نشریات خود را نیز به ارمغان آورده‌اند.^{۱۳} بنابراین، یک روش برای تعبیر کارکرد این رشته‌ی دانشگاهی اشاره به نتایج در حال پیدایش آن و معتبر دانستن نقش آن در آفرینش این نتایج است. از سوی دیگر، رشته‌ی آینده‌پژوهی با شکست‌هایی نیز رو به رو بوده است. یکی از این شکست‌ها ناتوانی تقریباً جهانی در برخورداری از مفاهیم، ابزار، تفکر و روش‌های مناسب آینده‌پژوهانه‌ای است که در نظام‌های آموزشی سراسر جهان به عنوان بخشی از بسته‌ی کسب و کار اصلی [آینده‌ی] دانش‌آموزان گنجانده شود. البته این تماماً بر اثر کوتاهی آینده‌پژوهان نبوده است، زیرا بروکراسی‌ها مقاومتی

¹¹ intervening power

¹² alternative futures

¹³ به عنوان نمونه نشریاتی که به موضوعاتی مانند جهانی‌سازی، خطر، نوآوری و راهبرد، برنامه‌ریزی بلند مدت، تکامل اجتماعی و فرهنگی، دیدگاه یکپارچه و آینده‌ی بی‌شمار تخص‌گرایی می‌پردازند.

افسانه‌ای در برابر تمامی انواع نوآوری‌ها دارند. هنوز فقدان پیشرفت در این زمینه هزینه‌های اجتماعی چشمگیری داشته است، مانند: فقدان آگاهی از راه‌حلهایی برای مسایل جهانی، ظرفیت محدود در ایجاد موفقیت برای پاسخ‌گویی دانشجویان، سطوح پایین‌تری از حمایت عمومی در جوامعی که سیاستمداران می‌توانند به شکل موثرتری عمل کنند و در مجموع، ظرفیت کمتر هدایت برای آینده‌نگری واقع‌بینانه و رهبری در تمامی سطوح. در مجموع بشریت اینک در منحنی سقوط و فروپاشی قرار دارد و مجموع فعالیت‌های آینده‌پژوهی و آینده‌نگری تاکنون تاثیر اندکی داشته‌اند. بنابراین، چشم‌انداز نسل بشر و جهان او بیش از گذشته شهر آشوبانه به نظر می‌رسد، به ویژه هنگامی که استعداد‌های سرکوبگر فناوری‌های پیشرفته به میان می‌آیند [۵]. با وجود این، مانند همیشه اذعان گسترده به این واقعیت جوامع نه چندان آماده را برای اقدامی هماهنگ‌تر از آن چه که اینک انجام می‌دهند، جهت مدیریت دگرگونی‌های گریزناپذیر کنونی و پیش رو آماده خواهد کرد. اگر زمان بیداری انسان‌ها و توجه آن‌ها به تغییرات شگرفی که فرا روی جهان قرار دارد، فرا رسیده باشد؛ این زمان همین حالا است. مفیدترین نقش فعالیت‌های آینده‌پژوهی و آینده‌نگری کمک به فرآیند بیداری سازی بشریت در برابر مخمصه‌ای است که با دست خود آن را ساخته است [۶].

۳. نقش نشریه‌ی فیوچرز

اگر تمرکز خود را به نشریه‌ی فیوچرز بازگردانیم، می‌توانیم ببینیم که این نشریه در این فرایند نقش چشمگیری داشته است. این نشریه از هیات تحریریه‌ای با کیفیت بالا در سراسر جهان برخوردار است (هر چند که نسبت به یک یا دو دهه‌ی پیش کمتر در تصمیم‌سازی‌ها و سیاست‌سازی‌ها مشارکت دارد).

این نشریه به مدت ۴۰ سال است که فعالیت‌های تازه و راهبری را به نمایش در آورده و در همان حال ابزارهای لازم برای دست‌اندرکاران فعالیت‌های آینده‌پژوهی در بسیاری از حوزه‌های فرعی این تخصص را فراهم کرده است. این نشریه با انتشار ویژه‌نامه‌هایی که برخی از آن‌ها به نوبه‌ی خود بسیار نوآورانه و پیش‌درآمدی بر نشریات آینده بوده‌اند، نقش بزرگی ایفا کرده است. نشریه‌ی فیوچرز در عرصه‌ی بین‌المللی مخاطبان و خوانندگان فراوانی دارد (هر چند که به دلایل تجاری از ذکر جزئیات آن فعلاً معذوریم). برای فرد شکاکی که آینده‌پژوه نیست، یک راهبرد درست برای سنجش مفید بودن رشته‌ی آینده‌پژوهی و آینده‌نگری این است که نگاهی صادقانه و روشن‌فکرانه به ادبیات هسته‌ی آینده‌پژوهی از جمله این نشریه داشته باشد [۷]. طی ۴۰ سال، این نشریه برای ما منبعی غنی و بی‌همتا را فراهم کرده که اینک می‌توان در بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاهی به محتوای آن به شکل آنلاین دسترسی داشت.

با وجود آن که این دسترسی برای تمامی تازه‌واردها آزاد و رایگان نیست، شماره‌های پیشین آن کاربرد فراوانی دارند. به عنوان نمونه، با نگاه به شماره‌ی مارس ۱۹۶۹ می‌توان مقاله‌ی رابرت یانگ^{۱۴} را پیرامون موضوعی یافت که او آن را "نهادهای دیدبان"^{۱۵} نامیده بود و من بعداً آن را نهادهای آینده‌نگری^{۱۶} نامیدم [۸]. آن مقاله سرآغازی بر توجه به گستره‌ای بود که در آن این نوآوری اجتماعی مطرح، تدوین و کاربردی شد. در این نمونه و دیگر نمونه‌های فراوان این نشریه بود که پیشرفت ایده‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های آینده‌پژوهی قوام یافت. مروری دقیق بر گذشته‌ی این نشریه جریان‌های اصلی فعالیت‌های آینده‌پژوهی و تکامل مفاهیم، روندها، دیدمان‌ها^{۱۷} و فعالیت‌های این حوزه را آشکار می‌سازد. من گاهی فکر می‌کنم که ارزش این منبع را دست کم گرفته‌ایم، به ویژه دانشگاهیانی که باید ارزش آن را بهتر بدانند، تنها زمانی به ارزش آن پی می‌برند که دسترسی آن‌ها به محتوای این نشریه قطع شده باشد. به عنوان نمونه، من مراجعه به این منبع علمی را زمانی گریزناپذیر یافتم که به بررسی تکامل شماره‌های این نشریه به مرور زمان پرداختم تا محتوای باکیفیت شماره‌های پیاپی پایگاه دانش آینده‌پژوهی^{۱۸} را به روزرسانی کنم [۹].

۴. نتیجه‌گیری

من بر این باور هستم که رشته‌ی آینده‌پژوهی صحنه‌ی پیشرفته‌ای از توسعه‌ی درونی با گستره‌ای از ابزارها، روش‌ها، کارشناسان و ادبیاتی تاثیرگذار است. اما کاربردهای آن بسیار متغیر است، بخش زیادی از فعالیت در این زمینه هم‌چنان در حد متعارف باقی‌مانده و پیشرفته‌ترین نمونه‌های آن هنوز تاثیر خود را بر جای نگذاشته‌اند. صرف نظر از نیاز فزاینده به مشروعیت اجتماعی یکی از چشمگیرترین موانعی که فرا روی این رشته قرار دارد، سرشت خود انسان است، نه آینده‌پژوهی و آینده‌نگری. تفاوت‌هایی که در میان فعالان این رشته با عقاید گوناگون وجود دارد، مهم‌تر و تعیین‌کننده‌تر از آینده‌ی بشریتی به نظر می‌رسد که ظاهراً در پس آن قرار دارد. شاید این امری گریزناپذیر در هر رشته‌ای باشد، بازی‌ها و تله‌های نفس انسان همیشه وجود دارند. با وجود این، چالشی بزرگتر از فراتر رفتن از برخوردها، مباحث و اختلافات و تمرکز دوباره بر پویایی دگرگونی‌های پیشرو وجود ندارد. دو اثری که به طور مشخص به این موضوع پرداخته‌اند، عبارتند از: "تفکر درباره‌ی آینده: خطوط راهنمایی برای آینده‌نگری راهبردی"^{۱۹}

¹⁴ Robert Jungk

¹⁵ look-out institutions

¹⁶ Institutions of Foresight

¹⁷ paradigms

¹⁸ Knowledge Base of Futures Studies (KBFS)

¹⁹ Thinking About the Future: Guidelines for Strategic Foresight

نوشته‌ی اندی هاینز و پیتر بیشاپ^{۲۰} که همگان باید آن را مطالعه کنند و نیز "تغییر جهانی و سیستم زمین: سیاره‌ی زیر فشار"^{۲۱} نوشته‌ی ویل استفن^{۲۲} [۱۰]. آن چه حتمی به نظر می‌رسد این است که توالی عوامل غیرقابل مذاکره بشریت را به گونه‌ای بی‌سابقه به آزمون در آورده است. این روند در حال تبدیل شدن به طوفانی است که متشکل از این عناصر خواهد بود:

- گرم شدن جهانی و بالا آمدن سطح آب دریاها؛
- به اوج رسیدن بهای نفت و پیامدهای آن؛
- فروپاشی زیست محیطی منطقه‌ای؛
- ناپایداری اقتصادی و مالی، و
- دگرگونی‌های اجتماعی و مهاجرت در مقیاسی بی‌سابقه.

در این زمینه آن چه جهان بدان نیاز دارد، رقابت میان قبیله‌ای نیست، بلکه جامعه‌ای منسجم، متقاعدکننده و توانمند از نظر آینده‌پژوهی و آینده‌نگری است که باید به دو فعالیت کلیدی کمک کند. فعالیت نخست نیاز به بیدار ساختن بشر نسبت به مخمصه‌ای است که به دست خود پدید آورده و کار دوم عبارت است از مدیریت آگاهانه‌تر و موثرتر تنش‌های چندگانه‌ای که برآمده از رشد برای رسیدن به پایداری هستند (این تنش‌ها در قالب منحنی سقوط و فروپاشی قابل تبیین هستند و پایداری نیازمند ارزش‌ها، گمانه‌ها، و کارکردهای بسیار متفاوتی است). شاید درست‌ترین و مختصرترین سخن پیرامون این چشم‌اندازها همان بود که چند سال پیش توسط یک زیست‌شناس به نام ایو ویلسن^{۲۳} این گونه نوشته شد: "ما وارد قرن محیط زیست شده‌ایم که در آن آینده‌ی آنی ما به عنوان یک تنگنا تصور شده است."

دانش و فناوری به همراه فقدان خودآگاهی و نوعی لجاجت به شیوه‌ی عصر پارینه‌سنگی ما را به جایی رسانده که امروز در آن به سر می‌بریم. اینک دانش و فناوری به همراه آینده‌نگری و شجاعت اخلاقی باید به برون رفت ما از این تنگنا کمک کنند [۱۱]. حرفه، کار یا رشته‌ی آینده‌پژوهی و آینده‌نگری اینک در همین تقاطع ایستاده است. آینده در بر دارنده‌ی هر موضوعی که باشد، این نشریه‌ی فیوچرز و دیگر نشریات آینده‌پژوهی مشابه خواهند بود که نقش مهمی در تامین منابع [علمی] مورد نیاز برای سفری چالش برانگیز به سوی این قلمرو تازه خواهند داشت.

²⁰ Andy Hines and Peter Bishop

²¹ Global Change and the Earth System: A Planet Under Pressure

²² Will Steffan

²³ E.O. Wilson

- [1] The results of the SOPIFF project will emerge in a special issue of Futures in 2009. Details – including the methodology used and a full database of scanned material – are available online at <http://www.thinkingfutures.net/sopiff>.
- [2] T. Friedman, Doha and Dalian, http://www.nytimes.com/2007/09/19/opinion/19friedman.html?_r=1&oref=slogin, accessed 10 April 2008.
- [3] W. Steffan, et al. (Eds.), Global Change and the Earth System: A Planet Under Pressure, Springer Verlag, Berlin, 2004 provides a systematic overview of earth system changes.
- [4] For an overview of terms see <http://www.thinkingfutures.net/sopiff>.
- [5] K. Dennis, Global gridlock: how the military-industrial complex seeks to contain and control the Earth and its eco-system, http://www.knowledgedrivenrevolution.com/Articles/200711/20071112_IOR_2_EW.htm. Accessed 10 April 2008.
- [6] R. Slaughter, Futures Beyond Dystopia: Creating Social Foresight, Routledge, London, 2004, outlined a strategy for encouraging this process.
- [7] R. Slaughter, The Advanced Futures Bibliography, 2008 is up-dated each year and available from: <http://www.foresightinternational.com.au>.
- [8] R. Jungk, Look-out institutions for shaping the environment, Futures March (1969) 227–231.
- [9] R. Slaughter, et al. (Ed.), The Knowledge Base of Futures Studies: Professional Edition, 2005, available from: <http://www.foresightinternational.com.au>.
- [10] A. Hines, P. Bishop, Thinking About the Futures: Guidelines for Strategic Foresight, Social Technologies, Washington DC, 2006. Also see Ref. [3].
- [11] E.O. Wilson, The Future of Life, Abacus, NY, 2002, p. 23.

WWW.FUTURESDISCOVERY.COM

